

Dönüşüm ve Etik Transformation and Ethics

Doç. Dr. Orhan TEKİN*

DOI: 10.46641/medeniyetsanat.1543316

İnceleme Makalesi / Review Article

Öz

Sanatın sürekli bir dönüşüm içerisinde olduğunu birkaç örnek dışında söylemek mümkün değil. Benzer ifade etik için de kullanılabilir. Etik kuralları herkes için aynıken ahlak kuralları kişiden kişiye değişir. Makalede sanatçılardan ve roman kahramanlarından bahsedilirken bu ayrım özellikle gözetilmiştir. Sanatçı, sanatı dönüştürürken ahlaklı olmayı (etik, felsefe açısından ahlaklıdır; ahlaklılığın felsefesidir) gözetir mi? Mülkiyete ve maneviyata karşı kabul gören hukuk kurallarının sınırları dışında, müdahalenin adli ya da manevi olarak cezasının çekileceği bir sistem içerisinde yaşıyoruz. Uzunca sayılabilecek bir toplumsal yapılaşmayla ilgili şu şekilde bir saptama yapılabilir: Etik kuralları sorumluluk yüklemiş, özgürlük istemi ise cezaya tabi tutulmuştur. Dönüşümün, genel geçer kuralları dışlamaya başlaması etik kurallarına ters düşmeye başlamasından kaynaklanmaktadır. Dönüşüm kendi etik kurallarını belirleyene kadar var olan etik kurallarla çeliştiği için dirençle karşılaşır. Orta Çağ Avrupası, gözdağı vermek adına, dinî inancın ahlak kurallarına ters düşen davranış biçimlerini en ağır şekilde cezalandırmaktaydı. Bu tür örneklendirmeler oldukça fazladır ve yaşamın her alanından (felsefe, bilim, sanat vb.) ve coğrafyasından bu tür örnekler vermek mümkündür. Bu direnç bağlamında suç ve cezadan bahsetmek olasıdır. Suç ve ceza, medeniyetleri istenen yöne doğru dönüştürür, tıpkı dönüşüm ve etik arasındaki ilişkide olduğu gibi. Günümüzde dışlanma cezasına eskisine oranla oldukça az rastlanmaktadır. Özgürlük, sorumluluk olmaya başlamış; etik ise sadece sorgulanacak, değerlendirilecek ve -değer- olarak hak ettiği mevkiye konumlandırılacaktır. Yukarıda bahsedilen bağlamlarda öncelikle plastik sanatlar alanında Amerikalı sanatçılardan Paul McCarthy ve Cindy Sherman; yazın alanında ise Franz Kafka, Dönüşüm ve Mary Shelley, Frankenstein ya da Modern Prometheus yapıtlarıyla "dönüşüm ve etik" bağlamında konu çerçevesinde ve tarihsel süreç içerisinde temel hatlar ile irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Dönüşüm, Etik, Edebiyat

Abstract

Except for a few examples, it is impossible to say that art is constantly transforming. We can use a similar expression for ethics. While ethical rules are the same for everyone, moral rules vary from person to person. This distinction is mainly observed in the article about artists and novel heroes. Does the artist observe morality (ethics is morality in terms of philosophy; it is the philosophy of morality) while transforming art? We live in a system where interference with property and spirituality outside the boundaries of the accepted rules of law will be punished judicially or morally. A determination can be made about a long social construction: Ethical rules have imposed responsibility, while the desire for freedom has been punished. Transformation starts to exclude the generally accepted rules because it starts to contradict the rules of ethics. Until the transformation determines its own ethical rules, it encounters resistance because it contradicts the existing ones. In order to intimidate, medieval Europe severely punished behavior that contradicted the ethics of religious beliefs. There are many such examples, and it is possible

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Bodrum Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümü, otekin@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0310-074X

to give examples from every field of life (philosophy, science, art, etc.) and geography. It is possible to talk about crime and punishment in the context of this resistance. Crime and punishment transform civilizations in the desired direction, like the relationship between transformation and ethics. Today, the punishment of exclusion is much less common than in the past. Freedom has become a responsibility; ethics will only be questioned, evaluated, and positioned in its rightful place as -value-. In the aforementioned contexts, the works of American artists Paul McCarthy and Cindy Sherman in the field of plastic arts, Franz Kafka, Transformation and Mary Shelley, Frankenstein or Modern Prometheus in the field of literature will be examined in the context of “transformation and ethics” within the framework of our subject and the historical process.

Keywords: *Art, Transformation, Ethics, Literature*

Giriş

Bu yazıda plastik sanatlar alanında Amerikalı sanatçılardan Paul McCarthy ve Cindy Sherman; yazın alanında ise Franz Kafka, Dönüşüm ve Mary Shelley, Frankenstein ya da Modern Prometheus yapıtlarıyla “dönüşüm ve etik” bağlamında konu çerçevesinde ve tarihsel süreç içerisinde, temel olarak Thomas Hobbes’in ve Frederic Nietzsche’nin toplumsal ahlakı belirleyen olgularının tanımlanması, yorumlanması görüşleri gözetilerek bir değeri var eden ya da yok eden algıların açılımı yapılmaya çalışılacaktır.

1. Sanat Eseriyle Kurulan Bağ

Thomas Hobbes (1588-1679 İngiliz felsefecisi) “toplum”un ortaya çıkışından önce bir “doğa durumu” olduğunu öne sürer. Toplumsal sözleşme teorisinde ilkel insan ile medeni insan arasındaki farazi ayırmadan ve insanın sözleşme olmaksızın doğru davranacağına güvenilemeyeceği için sözleşmeye ihtiyacı olduğundan bahseder (Hyde, 2007: 134).

Sergilenen davranış biçiminin neden ve niçin sergilendiğinin anlaşılması, kabul edilmesi yaşamı kolaylaştırır. İonna Kuçuradi *Etik*’te “Bir Bilme Etkinliği Olarak Değerlendirme” başlığı altında davranışların (eylem) değerlendirilmesi ile ilgili çözümlemesinde temel birkaç aşamadan bahseder. Sonuç olarak “bir eylemin değerliliği, o eylemin insan için ifade ettiği anlam olarak karşımıza çıkar. Bunu görmek, o eylemle insanın değerinin nasıl korunduğunu ya da insanın değerinin harcanmasına nasıl yol açıldığını görmek demektir” yorumunu yapar (Kuçuradi, 1988: 17). İnsanın değerini nasıl koruduğu ya da harcadığı tanımı, beraberinde kişilerin davranış biçimlerini belirleyen akıl ve tutku konularını gündeme getirir.

“Akıl, tutkuya yönelik bir engel olarak hukuku türetir ve toplumsal yaşam ancak her kişinin kendini kısmen engellemeye kani olmasıyla ortaya çıkar” (Hyde, 2007: 137). Siyaset felsefecisi olarak tanınan Hobbes’un 17. yüzyılda ortaya attığı bu teori, şekil değiştirmiş olsa da özünü koruyarak günümüze kadar gelmiştir. Anarşistler ise siyaset teorilerine farklı bir noktadan başlayıp farklı bir sonuca ulaşırlar: “Anarşizm bir siyaset felsefesi olarak dile getirilmemiştir. Anarşistler insan doğasının iyi olduğu varsayımından hareket eder ve hukukun kendisinin bir suç ‘nedeni’ olduğunu ileri sürer. Anarşistler modern insan ile onun ‘doğadaki’ önceli arasında bir ayırım değil, akrabalık görür” (Hyde, 2007: 135).

Hyde’in tanımıyla hukuk, tutkunun önüne geçen akılı temsil eder. Yüzyıllardır süregelen bu tür yönetim sistemi içerisinde anlamsız olanı derhâl teşhis edebilme yeteneği oldukça gelişmişken şimdilerde her şeyde anlam bulmaya çalışma yarışı yaygınlaşmaya

başlamıştır. Hangisinin hangisinden daha iyi olduğuna karar vermek elbette oldukça zordur. Daha fazla tercih edilenin iyi ya da başarılı olduğu çıkarımını yapmak mümkündür. Fakat anlam bulma yarışı, vazgeçme dürtüsünü, vazgeçmeyi akıllarına getirebilecek çevre için umut vadeder. Baudrillard, tarihte caydırma, soyutlama, insanları birbirlerinden kopartma ve yerlerinden yurtlarından etme rolünü üstlenen ilk düzenin kapitalizm olduğunu söyler (Baudrillard, 2017: 42). Çağımız modern insanının yalnızlığı ya da soyutlanmışlığının sonucu etkilerinin düzenlenmesi Hyde'in tanımıyla hukuk sistemine düşmektedir. İnsan davranışını belirleyen (aynı zamanda bir değerler ve inançlar sisteminin somutlaşması), yaptırıma tabi yazılı bu sistemin dışında yazılı olmayan ve yaptırımın nereden geldiğini pek de anlayamadığımız ya da anlamlandırmakta zorlandığımız gizli bir sistemin de (gizli psikoloji ya da gizli doğa yasaları gibi) varlığından bahsetmek mümkündür. Sisteme uygun genel geçer anlam arayışının peşine düşmek ile bunlardan farklı anlam arayışına girenler arasındaki farkı ve sonuçlarını göstermek sanatçıların uğraş alanına doğal olarak dâhil olmuştur.

Kuçuradi, etik ilişkiyi "insanlar arası ilişki türlerinden bir tanesi ve en temelde olanı- değer sorunlarının söz konusu olduğu, eylemde bulunarak yaşadığı belirli bütünlüğü olan bir kişinin başka insanlara yönelen eylemleriyle yaşayarak var kıldığı ilişki" olarak tanımlamıştır (Kuçuradi, 1988: 3-5). Kişiler arasında karşılıklı tepkiler aracılığıyla oluşan ilişkiden farklı olarak kişilerin "şey"lerle olan ilişkisinde oluşan tepkilerin sonucundan da bahsetmek mümkündür. Bir sanatçının yapıtını oluştururken ya da seyircinin bir yapıtla kurduğu ilişki bütünü gibi. Eserlerin etkisi en savunmasız olunan anlardandır denebilir. İnsan ilişkilerini değerlendirme ve tutum alma durumundan farklı bir konumdadır. Eserlere karşı olan tepkinizin karşılığı yoktur. Bakar, okur ya da dinlersiniz; sonuçta size kalan sadece bir iz ya da izlenimler bütünüdür. Fakat beğeni biçiminiz, muhitinizi belirleme açısından değerlendirmeye tabi kalabilir. Bu zaman içerisinde eserlerin etkileri konusundaki izlenimlerin dışavurumuyla, paylaşımlarınızla belirlenebilir. Tam da burada Hyde'in "anarşistler insan doğasının iyi olduğu varsayımından hareket eder ve hukukun kendisinin bir suç 'nedeni' olduğunu ileri sürer" tanımlamasındaki -hukukun kendisinin bir suç nedeni- sayılamayacağı -eser ve seyirci- ilişkisinde kurulabilecek anarşistçe bir tanımlamayla -hukukun kendisinden- kurtarılmış bir yaşam aralığı olarak bahsedilebilir. Yaratıcısı ve eserinin de hangi ilişkiler bütününe seçtiği ve yorumladığıyla doğru orantılı olarak farklılıklar göstermektedir. Etik ve ahlaki eylemlerin karşılığı, içeriği insana ait her türlü duygu çeşitliliğinden bahsettirir. Aristokratik değerlerden bencilliğe, vicdandan iyiliğe ya da kötümserliğe, kötülüğe ve bu listenin zenginliği düşünülünce davranış varyasyonlarının değerlendirilme, biçimlendirilme imkânlarının ne kadar da zahmetli olduğunu anlamak zor olmaz. Etik ve ahlak üzerine yazılanların sayısı ve kitleleri ancak bu öğretilerle yönlendirebilmenin mecburiyeti konunun ne kadar derin olduğunun anlaşılmasına yetecektir. Etik ve ahlak öğretileri, huzurlu yaşayabilmenin kaynağını araştırma ve öğretisini sunma çabalarının geçmişi başta olmak üzere, kişilerin dünya nimetlerinden paylarına düşeni ya da daha fazlasını alma hedefine ulaşmak için de kılavuzluk edecektir. Değerli ve değersiz düşünmekten çok, değerlendirme sürecini nelerin etkilediği ile ilgili düşünmeye çalışılmaktadır. Değerlendirme pratiğinin birçok biçimi vardır ve bunlardan hangisinin öncelikli olması gerektiği öğretilen ya da öğrenilebilir bir durumdur. Beğeni için -olumlu ya da olumsuz tercihler toplamının karşılığı kişiyi var eden, onu tanımlayanlar bütünüdür- denmesi mümkündür. Kişi tek başına görüldüğü ve davrandığı biçime göre var olma tercihlerini belirlemeye çalışır; belirlenir ve buna göre de beklentisi dâhilinde olduğu kadar kontrolü dışında da değerlendirmeye tabi olunur. Karşılaşılan kişilerle kurulan iletişim dışında karşılaşamayacakları kişilerle de iletişim kurma dürtüsü işitsellik kurgularıyla, nesne, renk vb. kurgularıyla gerçekleştirilmesi

denenir. Maneviyatın dışı vurum eylemi başkalarıyla paylaşıldığı kadar farklı türde eylemlere de dönüşebilmektedir. Tıpkı Franz Kafka'nın kendi içsel dünyasının aldığı şekli, insanlar arası ilişkinin kendi iç dünyasına verdiği şekli sadece kendisiyle paylaşmayı yeğ tutup yazdığı eserlerden, yaşamı süresince neredeyse hiç kimse haberdar olmadan yaşamının son bulması gibi.

Franz Kafka'nın *Dönüşüm* isimli eserinin çevirmeni Ahmet Cemal, kitabın orijinal isminin çevirisi konusunda; kitabın daha önce hep *Değişim* adıyla çevrildiğini ve öyle tanındığını söyler. Romanın kahramanı Gregor Samsa'nın bir sabah kendini yatağında bir böcek olarak bulması, salt bir değişim değil fakat *başkalaşım*'dır; o, insanlığını koruyarak bazı değişiklikler geçirmemiştir; artık farklı bir canlı türü olmuştur. "Ben de bu nedenle çevirime "Değişim" yerine "Dönüşüm" başlığını seçtim demektedir (Kafka, 2013: 14). Türk Dil Kurumu sözlüğü dönüşümü "olduğundan başka bir biçime ya da duruma girme, değişme" olarak tanımlar. Bir tırtılın kelebeğe ya da bir larvanın kurbağaya dönmesi değişimden çok dönüşüm olarak adlandırılır. Ahmet Cemal'in tanımlamasıyla "o, insanlığını koruyarak bazı değişiklikler geçirmemiştir" tırtılın tırtıllığını koruyarak kelebeğe dönüşmemesi gibi. Samsa bir böceğe fiziksel olarak aniden dönüşmüştür. Bu fiziksel ani dönüşüm manevi geçmiş hikâyesinin tamamıdır. Yeni görünümünden dolayı Samsa insanların arasına karışacak durumda değildir. Kendisinin dahi tanımlamakta zorlandığı bir yaratık hâline dönüşmüştür. O hâliyle dahi çevresindeki insanlarla karşılaşma anının tepkilerini normalleştirebilme diyaloglarını kendi kendine kurgular; "Korktukları takdirde Gregor da sorumluluktan kurtulacaktı ve o zaman artık sakinleşebilirdi. Ama her şeyi soğukkanlılıkla karşıladıkları takdirde de Gregor'un heyecanlanmasına gerek yoktu ve acele ederse gerçekten saat sekizde garda olabilirdi" (Kafka, 2013: 31). Thomas Hobbes'un "insanın sözleşme olmaksızın doğru davranacağına güvenilemeyeceği için sözleşmeye ihtiyacı olduğu" çıkarımına Kafka'nın *Dönüşüm*'ü nereden tutunabilir?

Bir ayırım yapmak gerekir; uyumsuzların ya da dışlanmışların toplum tarafından benimsenmesi pratiğinden bahsedilmez. Topluma uyum sağlamaya çalışanların başarısızlıkları ya da memnuniyetsizlikleri sonucu dışlanarak uyumsuzlaşanların durumu fiziki bir metafor ile açıklanır. Tıpkı Amerikalı sanat fotoğrafçısı ve film yönetmeni Cindy Sherman (1954-) gibi.

Sherman, 1977-1980 döneminde filmlerde kadınlara verilen klişe rolleri sorgulayan, model olarak kendisini kullanarak fotoğrafladığı "Untitled Film Stills" (İsimsiz Film Kareleri) serisi ile sanat çevrelerinde tanınmıştır. Sherman fotoğrafları kadın stereotipleri ile ilgilenir ancak bu stereotipler onun kadınları nasıl gördüğünü değil erkeklerin kadınları nasıl gördüğünü yansıtır. Yapıtlarında her zaman feminist bir söylemin varlığından bahsedilebilir. Ancak herhangi bir dogmatik ideolojik tavra dayanan bir üretim sistemi yoktur (Wikipedia.org).

Sanat yaşantısı süresince tek başına düzgün giyimli kadın figürlerinden makyajı abartılarak şekli değişen kadınlardan, palyaço tiplerine, sinema filmlerine, kuklalarına kadar her başlıkta ayrı ayrı değerlendirilecek ve aralarındaki bağlantıların çözümlenmesini gerektirecek denli yoğun çalışmaları olan bir sanatçıdır. Fakat bu yazıda konunun içeriği doğrultusunda sanatçının yoğun yapıtları daraltılmış bir alan içerisinde örneklendirilecektir. Bu durum bahsi geçen diğer sanatçılar için de geçerli olacaktır.

Sherman bir röportajında kendisine yöneltilen "Geçen yüzyılda yaşanan en büyük sosyal değişim olayı nedir?" sorusunu "Kesinlikle komünizmin çökmesi ile pazar ekonomisinin, tüketim toplumunun oluşması ve ihtiyaç duymadığımız ya da elimizde olmayan şeyler için bir istek yaratıp onlara sahip olmak için hayatımızı harcamamız" şeklinde yanıtlamıştır.

“Burada reklam, yani imaj çok önemlidir. Çünkü o, seçimi yaratıyor ve seçim seksidir. Kimse olduğu gibi görünmek istemez,” diye cevaplar (Gumpert vd., 1999: 153). “Kimse olduğu gibi görünmek istemez” saptaması sanatçının kariyerini oluşturan yapıtlarında kronolojik olarak da takip edilebilecek bir durumdur.

Cindy Sherman'nın ilk dönem fotoğraflarındaki tek başına kadın figürleri Kucuradi'nin “Ahlak bir kişiden fazla insanların olduğu zaman geçerlilik kazanmaya başlıyor” sözünün gerçekliğini son dönem eserlerindeki dönüşüm ile tamamlamaya devam etmektedir. Figürlerin yalnızlığı ahlaki sınırlar içerisine hapsedilmişlik izlenimi bırakmaz. Karşı cins tarafından tek ve ortak kadere dönüştürülmek istenen kadınların bakışlarından, kostümlerinden, buldukları mekânda tek başına ayakta durabilen güçlü kadın izlenimi bırakır. Uzağa, hedefe bakarlar ve kararlılıkları bakışlarından anlaşılır (Görsel 1-2).

Görsel 1. Cindy Sherman, Untitled film still (#21) (curiator.com)

Görsel 2. Untitled film still #18, 1979 black and white photograph black, 1978 (curiator.com)

Yaşamı kontrol edebilen figür tasvirleri daha sonraki yıllarda kontrolden çıkmış, hayatı kontrol mücadelesinde, şekil değiştirmiştir. İlk dönem fotoğraf eserlerinin hemen hepsinde objektife, yani kendisine bakana bakmayan, mimiksiz, kimine boy hizasından kimine aşağıdan bakılmış kadınlar görülür. Sherman'ın kadınları, bir kişiden fazla insanların olduğu zaman geçerlilik kazanan ahlak anlayışında erkeklerin kadınları nasıl görmesi, tanınması gerektiği konusundaki karar vericilik güçlerini elinden alan kurgular sunar. Varoluşlarının özgünlüğü ve güçleri elinden alınacak kadınların cinsel objeye dönüşmesi hâlinde mekanikleşecek, cansızlaşacak ve parçalanacak kadın görünüşü için Sherman'ın verdiği cevaplardan birisi de uzuvlarının yerleri değiştirilerek bir araya getirilmiş farklı bir tür olarak adlandırabilecek tuhaf, rahatsız edici kadın kuklalarıdır. Eşitsizleştirilmiş mücadelenin sonucu erkek egemenlik gücünü kullanarak cinsel ilişki girişimi karşısında fiziki olarak Sherman'ın kadın kuklaları vardır (Görsel 3-4).

Görsel 3. Cindy Sherman, 1999, Untitled #342 (wikiart.org)

Görsel 4. Cindy Sherman, 1992, Untitled #250 (wikiart.org)

Cindy Sherman da sadece karşısında duran kişiye bakarak aradığını bulur. Çaresiz bırakılmış kadınların bozulan şekillerini kendisine dönüştürür. Yediği darbelerle yamulmuş (hortlak), artık mutlu olmayı değil sadece hayatta kalabilme mücadelesini devam ettirmeye çalışan kadınlar... Kim böylesine bir hayatı hak etmiş olabilirdi? Cindy Sherman'ın bu soru için cevabı hazır: Hiç kimse. Hele doğuran, büyüten ve emzirenlerin, bütün bunları yapmamış olsalar dahi bu yüce değerleri ruhlarında barındıranın, karşılıksız fedakârlıklarıyla hayatı devam ettirenlerin uğrayacağı bir zulüm olmamalıydı. Sanat eğitime resim ile başlamış fakat resim sanatının kendisini kısıtladığını düşünmüş, bu nedenle eğitimini yarıda bırakmıştır. Fotoğraf sanatının kendisini daha iyi ifade etme biçimi olduğunu keşettikten sonra bu alanda kariyerini kurmaya başlamıştır. Fotoğraf eserlerine bakıldığı zaman, özellikle portrelerine, figürlerine, almış olduğu resim eğitiminin de etkisi olduğu düşünülebilir. Güzelleştirme ereğiyle yüzü gerektiği, uygun biçimde boyama işlemi olan makyaj, Sherman'da farklı bir boyuta dönüşür. "Ruj ve maskara kadınların kamuflajıdır. Makyaj, kadını tanımlayan bir şey değildir; nasıl bir kadın olduğunu tanımlayan bir şeydir. O bir kırmızı ruj kadını mı? Yoksa parlaticı kadını mı? Makyaja bürünmekten korkmayan biri mi yoksa çıplak bir yüzden korkmayan biri mi? Bir kadının kendini kendi istediği gibi göstermek istediği için makyaj yaptığını söylemesi, güzel görünmek için makyaj yaptığını söylemesinden çok daha zordur" (kahramangiller.com). Makyajın ardındaki amaç bir kenara bırakılırsa

yüzlerin boyanma biçiminin bir tabloyu hatırlattığını söylemek oldukça mümkündür. Fakat Sherman bu boyama şeklinin aktarımını bir tablo olarak sunmak istememiş, bir sanatçının sadece iç dünyasında yaşattığı, kurguladığı ve aktardığı canlılığı tablonun sınırlarıyla belirlenmiş bir imge olarak görünmesinden önce onun hayatta olan, fotoğraflanma anından sonra da hayatına devam edeceğini bilmemizi istediği bir paylaşımına yönelmiştir. Sherman'ın yaşadığı sorunun kanlı canlı hayatta olduğu ve hayatlarına devam ederken her an karşılaşabileceğimiz belki de karşılaştığımız kişiler olmasını istediği izlenimi bırakmaktadır (Görsel 5-6).

Görsel 5. Cindy Sherman, 2008 Untitled #458 (wikiart.org)

Görsel 6. Cindy Sherman, 2000 Untitled #353 (wikiart.org)

Sherman'ın yarattığı ya da seçtiği karakterlerin sunumu bir anıt çalışması titizliği içerisinde gerçekleşir. Her fotoğraf karesini kamusal alana inşa edilecek bir anıt gibi sunar. Kadınlar dünyasını hatırlatma konusunda algının maruz kalacağı bir boşluk bırakmaz. Bütün bu titizlik ve kurguları onun için hayal dünyasında keşifler yapma yolculuğu sonucu gibi değil, fakat yürür gibi, bir merdiveni çıkar gibi çok doğaldır. Her an gerçektir ve Dostoyevski'nin dediği gibi "benim için gerçeklikten daha fantastik ne olabilir ki?" sorusu bütün benliğini adadığı tek bir konuda -ruhlarını beden üzerinden anlatmaya çalıştığı kadınlar dünyasında- karşılığını bulur. Sanatçıların, tartışmalı bir genelleme olsa da fantastik dünyasında sanatçıdan daha çok sanatçı olma tuzağına düşmeyecek kadar gerçeklikten yana olan Sherman'ın kadınları hep olduğu gibi görünür. Olduğu gibi görünmek istemiyormuş izlenimi bırakan kadınlar bile olduğu gibidirler. Güçlü olanın görülmesi gibi, beklenen ya da kabul edilebilecek karakter bütünlüğünü koruyamamış ya

da bunu istememiş, dağılmış, güçsüzleşmiş olan da görülür ve seyirciler bunu hayatın tam da kendisi olarak algılar. Fakat burada mesele, şahitliği yapılan bu manzara karşısındaki onaylama seçiciliğinin vicdani hesaplaşmasıdır.

Yazılı ya da yazılı olmayan cezai ya da ahlaki kurallara uyum sağlanması için geçerli yaptırımlar olduğunun düşünülmesine neden olan insanlığın zorbalıklarını görmezden gelmek mümkün değildir. Aklın ya da tutkunun neden olduğu zorbalığın ayırımı yaparak herhangi bir sonuca ulaşmak ve bu tür bir istatistiksel bilgi eşliğinde de ahlaki bir yaşam biçimi sunmak gibi bir amaç edinmek sadece kişisel ilişkiler düzeyinde gerçekleştirilebilecek bir durumdan öteye gitmese gerektir.

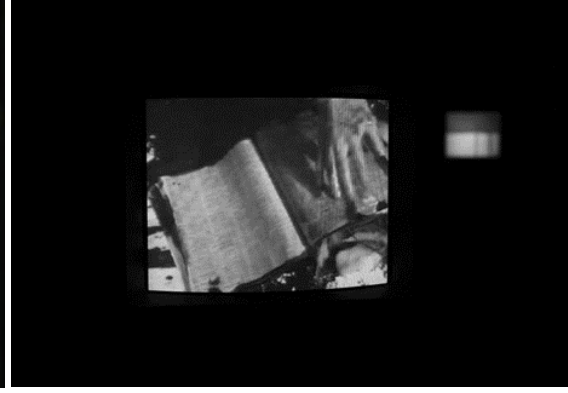
1945 doğumlu Paul McCarthy; yerleştirme, performans, video, heykel vb. alanlarda eser üreten Amerikalı bir sanatçıdır. McCarthy, eserlerini Amerikan toplumunun tüketim kültürünü, standartlarını ve Hollywood gibi Amerikan kültürünü oluşturan simgeler aracılığıyla üretmektedir. Eserlerinin yavan ve itici olduğu eleştirilerine sıklıkla maruz kalan bir sanatçıdır. Karikatür sanatı, Miss Piggy'den Popeye ve Santa Claus'a kadar Amerikan kültürünün ürünü olan eserler ilgi alanı içerisinde yer almıştır. Çoğunlukla, tüketim, toplumunun eleştirisini ikonlaşmış karakterler üzerinden iğreti edici kompozisyonlar aracılığı ile yapar. *Train, Mechanical* (2003-2009), Santa Claus porn video gibi eserler sanatçının en bilindik eserleridir.

“Mevcut düzenin ahlak bakımından eleştirilmesi imkânsızdır çünkü ahlak standartlarını belirleyen bu düzenin kendisidir” (Popper, 2017: 499). Hegel'in Popper tarafından özetlenen mevcut düzenin ahlak bakımından eleştirilmez oluşunun karşısında kimler durabilir? Bu, “elbette birçok kişi” şeklinde cevap verilecek bir sorudur. Mevcut düzenin gözettiği grupların sahip olduğu güç dağılımının eşit olmasını isteyenlerden başlanabilir. Bu arayış bir mücadele olarak tanımlanacaksa bu mücadele kişisel düzeyde de verilir. Var olan anlayıştan uzaklaşmak, tam olarak içinde olmamak gibi oldukça kişisel denebilecek mücadele de verilebilir. İstenilen bir şeyin olmaması karşısında gösterilecek tavırlar çeşitliliği oldukça fazladır. McCarthy için kızgınlık hâli bu tavırlardan biridir. Bir şeylerin istenilen gibi olmaması karşısında sergilenecek davranış biçimlerinden birisidir. Heykel kurgularında kullandığı figürlere çektiği eziyetin zorbalık düzeyinde olduğunu söylemek de ne yanlış olur ne de iftira. Kızgınlık duygusunun karşılığı olabilecek kurguları vardır. Kızgınlık duygusu beraberinde kırıcılığı da getirmekte; parçalayan, yıpratıcı, zarar veren, küçük düşüren vb. duygular eserlerini meydana getiren duyguların toplamı gibi görünmektedir.

Eserlerindeki neredeyse hiçbir eleman olması gerektiği yerde değildir. Görmeye alıştırılan yerlerinden koparılmış ve farklı bir dünyanın parçası hâline dönüştürülmüşlerdir. Eserlerindeki ikonlaşmış karakterlerin vahşet manzaraları ait olduğu dünyasından koparılmışlığın ya da uzaklaşmanın cezası mıdır? Ya da bu karakterlerin görülmeyen yüzünü mü göstermektedir? Algıyı ters yüz etmekten öte algılanacaklar konusunda seyirciyi çaresiz bırakan, geri adım atmasına ya da itici bulunmasına neden olacak, bazen de seyircinin müstehzi biçimde gülümsemesine neden olacak kurgular gerçekleştirir. Öğrencilik yıllarında, kendi anlatımıyla, doğaçlama yaptığı işler içerisinde çekim yapmakta olan kameranın ekranına defalarca tükürmesi, telefon rehberinde bulunan isimlerin üzerlerini atölyesindeki pudra ve yanmış motor yağı ile karartarak rehberi tanınmaz hâle getirmesi, cadde üzerinde bulunan atölyesinin camlarını içeriden siyah boya ile boyama performansı, sanatçının insan ilişkileri konusundaki tavrını anlatmaya yarayan önemli ipuçlarından olabilir (Görsel 7-8-9).

Görsel 7. Spitting on the camera lens, 1974 (thisistomorrow.info)

Görsel 8. Paul McCarthy performs covering a yellow pages book with oil and powder (thisistomorrow.info)

Görsel 9. Paul McCarthy performs Whipping a Window and a Wall with Paint in 1974, just as chess Grand Master Bobby Fischer walks passed. As reproduced in our new Paul McCarthy monograph (uk.phaidon.com)

İnsanlarla ilişki kurma ve onu devam ettirebilme, tanıyabilme ve tanınma için gerekli izleme ve izlenme protokollerinin rahatsızlığını klasik anlamdaki masal ve oyuncak imgesi kullanarak ürperti verici, bazen de tiksindirici bir kurguyla anlatır (Görsel 10-11). McCarthy'nin eserlerine bakmak, rahatsızlık hissetmeden izlemeye dalmak kolay değildir. McCarthy'nin eserlerine karşı verilen tepki çeşitliliğinden de bahsetmek

mümkün. İzlenmek istemeyen bir kişilik hâlinin imkânsız isteme karşısındaki çaresizliği; görmemek, görünmemek, izlememek, izlenmemek imkânsızdır. Belki de McCarthy, “beni kötülüğümle, anlaşılmak istemememle, çaresizliğimle baş başa bırakın” demenin dolaylı bir yolunu bulmuştur. Tanıma ve tanınma oyununda sınırları geren bir gerilimden uzak kalamayacağı ilişkiler düzeninden ancak en hayal edilemez olan ile başkalarının karşısına çıkar. Bana baktığınızda ne görmeyi umuyordunuz? Kafamın yerinde bir domates ya da cinsel organımın olduğu yerde bir lego mu? (Görsel 12). Her şey çok sıradan aslında. İnsan tanıma uğraşısının coşkusunu kırarak huzura varmayı en huzursuz edici kurgularla gerçekleştirmeye çalışır. Bu istediği yalnızlık talebi ya da bir insanı tanıma önyargılarına mahkûm olacak bir kişiliğin sistem ile olan ilişki boyutunun sorgulama dilini acımasız kılar ve acımazlık, anlama algılarımıza giden en kestirme yoldur. McCarthy’nin eserleri, seçkinlerin merhametlerinin ispatı adına kucaklanmış, seçkin olma hayalini taşıyanların bir kısmı için de eserlerin başında nöbet tutulacak kadar benimsenmiş, bir kısmı için de tüketim toplumunun sonuçlarının hayvani bir özeti olarak algılanabilecek eserler denebilecek kurgulara sahiptir. Kışkırtıcı eserlerdir. Kışkırtıcılık ayırıştırır ve sınıfların tanımlama çatısı altındaki barınağıdır. Bu ayırıştırıcıların temelinde sanatçının, “seyirci sanatçıyı anlamalıdır, seyirciyi tatmin etmek gibi bir görevim yok” anlayışının verdiği özgürlük, Amerikan kültürünü var eden en önemli söylemlerden biri olan “Özgürlükler Ülkesi Amerika” klişesinin yattığını dile getirmeyi de mümkün kılar. Her ne olursa olsun McCarthy’nin eserlerinin tümüne bir eylemler bütünü olarak bakıldığında kişiler üzerinde bıraktığı ayırıştırıcı ve dönüştürücü etkisinin ahlaki boyutu, kurulu düzene karşı ağır bir sitem gibi de durmaktadır. Kurulu düzeni, kişilerin hak ve özgürlüklerini koruma altına alan hukukun teklif ettiği ahlaki düzene bir saldırı niteliğinde suç-ceza tarifine dâhil edilebilecek bir eylemler bütünlüğü ile farkındalık yaratan ama önerme olmaması nedeni ile özgürlüğünü kullanmaya devam etme konusunda zorluk yaşamayan bir sanatçıdır.

Görsel 10. Artist Paul McCarthy describes the improvisational process and performances behind the video work *Piccadilly Circus* (2003) (art21.org)

Görsel 11. Paul McCarthy, WS, White Snow Dopey Dopey Head, Ten Feet, 2013-2014. Black walnut (irequireart.com)

Görsel 12. Paul McCarthy, 1994, Tomato Head (Green) (irequireart.com)

On sekizinci yüzyılda “biçim bozukluğu ile çirkinlik çoğunlukla birbirinin yerine kullanılıyor, böylelikle bu iki anlam birleştiriliyordu” (Henderson, 2018: 16). Biçim bozukluğu, çirkinlik tarihinde uzunca sayılabacak bir süre cezaya maruz kalmış, böylelerini toplumsal yaşamdan dışlamak için yasalar çıkartılmış (Amerika Birleşik Devletleri’nde kanunlar arasında 1880’ler civarında yürürlüğe giren ve “göz zevkini bozan dilencilere dair hükümler” adı verilen “Çirkinler Yasaları” buna örnek verilebilir) ve hatta insanların eğlenmesi adına sergilenmeye maruz kalmıştır. Doğuştan ya da kaza sonucu biçimi bozulan bireylerin maruz kaldığı bu muameleden uzaklaşmak adına farklı görünenlere eşitlikçi yaklaşıma neden olacak kurumsal yaptırımlar gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Uyum yasalarına sadakatten uzaklaşarak davranış bozukluğu gösterenlere tedavi ya da ceza seçeneği mevcutken biçim bozukluğu için de karşıdaki kişinin anlayışına muhtaç olmaktan başka fazla bir seçenek mümkün olmaz. Canlı çirkinine karşı tepki, yüzyıllar içerisinde neredeyse hiç değişmeden devam ederken cansız çirkin karşısında tepkinin olumlu olarak değiştiğine şahitlik edilmiştir. Verilebilecek birçok örnek içerisinde yakın tarih denebilecek 1913’te düzenlenen Armony Show sergisinde Henri Matisse’in resimleri gösterildiğinde bir *New York Times* eleştirmeni şöyle yazar: “Matisse’in resimlerinin her şeyden önce çirkin, kaba ve sığ olduğunu, hatta mide bulandırıcı ölçüde yabancı görüldüğünü söyleyebiliriz” (Henderson, 2018: 19). Günümüzde Matisse’in sanat tarihinde meşgul ettiği yer düşünülecek olursa cansız çirkinine karşı tepkilerin ters yüz edilebileceği görülür. Bu tür yer değiştirmelerin tarih içerisinde vukuatları çoğaldıkça canlı çirkinine karşı olan olumsuz tepkiler de yumuşamaya başlamıştır. Geçmişte çirkinine karşı olumsuz tepkilerin, cezalandırmaların ahlaki olarak değeri biçim değiştirmiş, bu olgu

eserlere karşı olan davranış biçimlerinde de paralellik göstermiştir. Bu dönüşüm süreci hâlen içinde bulunduğumuz zaman dilimi için de geçerli modern çağın ahlak anlayışının konularından biri olmuştur. Modern zamanın hoşgörülü olma söyleminin ahlaki temelinin Kuçuradi tarafından tanımlaması;

“Eylemde bulunurken kişinin -ana amacı- kendine ve başkasına insan olarak muamele etmekse, yani kendini ve başkasını sırf araç olarak değil amaç olarak da görüyorsa, eylemi ahlaksal değer taşır. Bu bakımdan etiği ilgilendiren, bir kişinin karar vermesi (-Karar verme mekanizmaları- psikolojiyi ilgilendirir) değil, bir ilişkide neye karar verdiği ve verdiği kararlar gerçekte yaptığıdır; yani bir yapmada istenen ile verilen karar ve hedef arasındaki, dolayısıyla istenen ile diğer kişiye yapılan arasındaki ilgi olanaklarıdır” (Kuçuradi, 1988: 65)

biçiminde yapılmıştır.

Frankenstein, 1818’de yazılmış olmasına rağmen günümüz popüler kültürünün meşhur figürlerinden birisidir. İngiliz Mary Shelley 19-20 yaşlarında, yazarlığın kadınlar için meslek olarak görülmediği bir zaman diliminde bu romanı yazmıştır. Ünlü yazar ve şair Sir Walter Scott romanı beğenenler arasındadır. Fakat bazı eleştirmenler tarafından “korkunç ve mide bulandırıcı absürtlüklerle dolu” denmiş olsa da okurlar romanı çok sevmiştir. “Frankenstein canavarının dünyaya bir bebek kadar günahsız geldiği ancak yaratıcısı tarafından reddedilip karşısına çıkan tüm insanlar tarafından dışlandığı, horlandığı için bir canavara dönüşür” (Shelly, 2019: VII). Yazarın yaşadığı dönemlerdeki toplantılarda yapılan okumalarda hortlak hikâyeleri okumanın moda olduğunu da unutmamak gerekir. Her ne kadar klasik hortlak hikâyelerinden farklı bir kurguya sahip olsa da canavar imgesi hiç kullanılmamış bir imge değildir. Frankenstein’i farklı kılan nereden geldiği belli olmayan hortlak ya da canavar olmaması değil, onun bizzat tip eğitimi alan bir kişi tarafından yaratılmış olmasıdır.

Yaşadıkça öğrenmiş, iyilik yaparak insanların sevgisini kazanmaya çalışmış fakat görünüşünden dolayı sevilememiştir. Bu nedenle öfkelenmiş, istemeden de olsa insanlara zarar verebilmiştir. Fakat gücünü isteklerini gerçekleştirebilmek için de kullanmasını öğrenmiştir. Yaratıcısından kendisi gibi bir karşı cins yaratmasını ister. İsteği olduğu takdirde gözlerden uzak diyarlarda, hiç kimsenin kendilerini bir daha göremeyeceği yerlerde, hayatlarını devam ettireceğinin sözünü vermiştir. Romanda, yaratığın “madem sevmeyecektiniz neden yarattınız?” serzenişi dünya edebiyat tarihinde yerini almış güçlü bir sözdür. Roman hakkında bahsedilecek konu bütünlüğü oldukça fazladır. Fakat burada yaratıcısı ve yaratılan arasındaki mücadelenin ahlaki boyutu trajik bir durumdur. Hem yaratan yarattığını sevmemiş, inkâr etmiş hem de yaratılan istemesine rağmen, görünüşünden dolayı, yaratıcısı ve başkaları tarafından sevilememiş ve kabul görememiştir. Bu durum insanların sevilme ve kabul görme koşullarının ne olduğunu anlamasına neden olacak bir hesaplaşma içinde yer almasına da neden olur. Yaratığın “insanın doğru davranması için gerekli toplumsal sözleşme” şartlarını fazlasıyla yerine getiriyor olmasına rağmen hayatta kalabilmek için geliştirmeye çalıştığı davranış ilkeleri hiçbir koşulda kabul edilmez. Bu durum onu tutarsızlaştırır, insan bedenine zarar vermeye ve yaratıcısından öç almaya kadar götürür. Nesnelere ile yaşama kolaylığı sağlamak için onları sevimlileştirme çabalarının, onları bedenine bir uzvuna dönüştürecek kadar canlı olabileceklerine inandırma kurgularının tarihi oldukça eskidir. Varoluşunu kabul görmüş mükemmel ile ilişkilendirme pratiğine sahip olarak yaşamayı öğrenmiş insan, bu pratiği yeri geldiğinde nesnelere layık görerek de yaşamaya devam etmesinde herhangi bir sakınca görmemiştir.

McCarthy karakterlerinin manzaralarının, Kafka'nın böceğe dönüşmüş Samsa'sının ya da Sherman'ın göçmüş kadınlarının sosyal yaşantının bir parçası olarak hayatlarını devam ettirmeyeceklerini biliyor olmamıza rağmen -Frankenstein örneğinde görüldüğü gibi- nasıl oluyor da bu karakterleri yüce sanat eserleri kategorisine yerleştirip insan zekâsının yaratıcı gücü olarak onlarla gurur duyabiliyoruz? Sözleşmesiz bir yaşam pratiği sunmadıklarına göre bu sıra dışı tepkileri toplumsal sözleşmeye uyumun yan etkileri ya da uyum sağlamakta zorluk çekenlerin terapisi olarak mı görmeliyiz? Toplumsal sözleşmeye uyum mesaisinin dışında kalan zaman aralığında yüzlerimize “aslında her şey yapılabilmemiş” özgürlüğünün nefesini mi soluyorlar?

Sonuç

Suç ve ceza, davranış ilkelerinin belirlenmesi adına gereklilik olarak oluşmuş, her eylem grubunun kendine özgü bazen teknik kuralları bazen de duygusal bağ kuralları gelişmeye ve benimsenmeye ya da benimsetilmeye çalıştırılmıştır. Bir gereklilik olarak! Ve yazılı olan ve olmayan toplumsal uyum kuralları davranış biçimlerini belirlemek üzerine kurgulana gelmiştir. Fakat bu davranış biçimlerine uyum sorunu yaşayanların yarattığı yapıtlara olan ilgi, olay yeri kalabalığının görüntüsüne benzer bir kalabalıktır. İlgilenenler ve meraklı bakışlar, uyum sağlayamayanların -olaylarını- izlemeye devam ederler. Faillerin sonucu merak ederek olay yerine dönmesi gibi kural koyucular ve kurallar tarafından korunanların yarattığı uyumsuz kişilerin fikri karşılıklarını da himayelerine alarak ortam sakinleştirilir ya da sıradanlaştırılır.

Medeni insan kurgusu için yapılanmış kurallar dünyasında duyguların en ilkellediği anların davranış biçimi olan zorbalık, zarar verme ya da kırılcılık güdüsünün, içinde bulunulan şartlara göre medeni insanların da yasal olarak kullanabileceği davranış biçimine dönüşebildiğini söylemek mümkündür. Şartlara göre değişim gösteren kurallara uyum karmaşasının da kişi yaşamlarını altüst eden yapısının inandırıcılık konusunda zaafa uğraması kaçınılmaz olmaktadır. Zaafların neden olduğu parçalanmış yaşam biçimlerinin dışa vurum paylaşımı, fırsattan istifade ederek sistemi yerden yere vurmak için yapılmaz; çoğunlukla ve durumun kurallar dünyasının, analitik düşünce yapısının ürünü olduğunu söylemekte yanlış olmasa gerek. Her şey en ince ayrıntısı düşünülerek kurulan düzenin, yetinmeyi bilenler için yaşanması bir dünya olması mümkündür. İnsan doğasının iyi olduğu varsayımından hareket eden ve hukukun kendisinin bir suç “nedeni” olduğunu ileri sürenlerin uyumsuzluğu, daha fazlasını istedikleri hâlde daha fazlasını elde edememiş olmalarından kaynaklanmaz. “Burada, bir bitkinin inandığı gibi, güneşe inanıyorum” diyen Nietzsche, uyum kurallarının insanlar için bir güneşe dönüştürülmesi karşısındaki itirazcı tutumu şekil verilemeyecek, bağlanamayacak olan ruhların egemenliklerini, insanıyetçi bir üsluba dönüştürme talebinin sözcüsü olarak da görülebilir. Bu bağlamda sanatçıya verilen ya da verilmeyen değer, belirleyicisi olan birçok bakış açısı içerisinden, ilişkili olduğu düşünülen etik anlayışının sanat eserine nasıl pay edildiği, tutku ile aklın birbirlerini nasıl tamamlamaya çalıştığı ile ilgili bir bakış açısının sanat eseri çözümlemesinde ve diğer disiplinler için de önemli bir unsur olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

Baudrillard, Jean. (2017). Simülakrlar ve Simülasyon (çev: Oğuz Adanır). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

- Gompertz, Will. (2013), *Pardon Neye Bakmıştınız?* (çev: Süreyya Evren). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Henderson, E. Gretchen. (2016), *Çirkinliğin Kültürel Tarihi* (çev: Ayşe Müge Çavdar). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Hyde, Lewis. (2007), *Armağan Sanatsal Yaratıcılık Dünyayı Nasıl Değiştirir?* İstanbul: Metis Yayınları.
- Gumpert, L., Lippard, L.R., Mekas, J., Mooney, T., Rice, S., Solomon-Godeau, A. (1999) *Inverted Odysseys*, North Miami: The Mit Press
- Kafka, Franz. (2013), *Dönüşüm* (çev: Ahmet Cemal). İstanbul: Can Yayınları.
- Kuçuradi, İoanna. (1988), *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Popper, R. Karl. (2017), *Açık Toplum ve Düşmanları* (çev: Mete Tunçay ve Harun Rızatepe). İstanbul: Liberte Yayın Gurubu.
- Shelley, Mary. (2019), *Frankenstein ya da Modern Prometheus* (çev: Yiğit Yavuz). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Elektronik Kaynakça

- https://www.irequireart.com/blog/gettyimages-540152968-large_transdodrziids8jxpvz-xfuwr2lvjf5wfpqnbzshrl_tozw/ (Erişim Tarihi: Şubat 2020)
- https://www.irequireart.com/blog/gettyimages-540152968-large_transdodrziids8jxpvz-xfuwr2lvjf5wfpqnbzshrl_tozw/ (Erişim Tarihi: Şubat 2020)
- <http://www.artnet.com/artists/paul-mccarthy/piccadilly-circus-portfolio-of-45-yjd2d1uoFo2hXaqvXM3Lw2> (Erişim Tarihi: Şubat 2020)
- <https://uk.phaidon.com/agenda/art/articles/2016/april/28/how-paul-mccarthy-befriended-bobby-fischer/> (Erişim Tarihi: Şubat 2020)
- <https://kahramangiller.com/genel/cindy-sherman-istedigimiz-kisi-olabilir-miyiz/> Erişim Tarihi: Eylül 2019)
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Cindy_Sherman / Erişim Tarihi: Ağustos 2019)

Görsel Kaynakçası

- Görsel 1. Cindy Sherman, Untitled film still (#21), (<https://curiator.com/art/cindy-sherman/untitled-film-still-23/> Erişim Tarihi: 02.11.2020)
- Görsel 2. Untitled film still #18, 1979, black and white photograph. (<https://curiator.com/art/cindy-sherman/untitled-film-still-23/> Erişim Tarihi: 20.11.2020)
- Görsel 3. Cindy Sherman, 1999, Untitled #342 (<https://www.wikiart.org/en/cindy-sherman/all-works#!#filterName:all-paintings-chronologically,resultType:masonry/> Erişim Tarihi: 08.03.2020)
- Görsel 4. Cindy Sherman, 1992, untitled #250 (<https://www.wikiart.org/en/cindy-sherman/all-works#!#filterName:all-paintings-chronologically,resultType:masonry/> Erişim Tarihi: 08.03.2020)

- Görsel 5. Cindy Sherman, 2008 Untitled #458
(<https://www.wikiart.org/en/cindy-sherman/untitled-353-2000/> Erişim Tarihi: 24.03.2020)
- Görsel 6. Cindy Sherman, 2000, untitled #353 (<https://www.wikiart.org/en/cindy-sherman/untitled-458-2008/> Erişim Tarihi: 30.05.2020)
- Görsel 7. Spitting on the Camera Lens, 1974 (<http://thisistomorrow.info/articles/paul-mccarthy-black-and-white-tapes/> Erişim Tarihi: 03.05.2020)
- Görsel 8. Paul McCarthy performs covering a yellow pages book with oil and powder.
(<http://thisistomorrow.info/articles/paul-mccarthy-black-and-white-tapes/> Erişim Tarihi: 06.05.2020)
- Görsel 9. Paul McCarthy performs Whipping a Window and a Wall with Paint in 1974, just as chess Grand Master Bobby Fischer walks passed. As reproduced in our new Paul McCarthy monograph
(<https://uk.phaidon.com/agenda/art/articles/2016/april/28/how-paul-mccarthy-befriended-bobby-fischer/> Erişim Tarihi: 28.07.2020)
- Görsel 10. Artist Paul McCarthy describes the improvisational process and performances behind the video work Piccadilly Circus (2003).
(<https://art21.org/watch/extended-play/paul-mccarthy-piccadilly-circus-short/> Erişim Tarihi: 28.07.2020)
- Görsel 11. Paul McCarthy, WS, White Snow Dopey Dopey Head, Ten Feet, 2013-2014. Black walnut (https://www.irequireart.com/blog/gettyimages-540152968-large_transdodrzdids8jxpvz-xfuvr2lvjf5wfpqnbzshrl_tozw/ Erişim Tarihi: 12.08.2020)
- Görsel 12. Paul McCarthy, 1994, Tomato Head (Green)
(https://www.irequireart.com/blog/gettyimages-540152968-large_transdodrzdids8jxpvz-xfuvr2lvjf5wfpqnbzshrl_tozw/ Erişim Tarihi: 12.08.2020)

Bu makale iThenticate intihal tespit yazılımıyla taranmıştır. / This article has been scanned by iThenticate plagiarism detection software.

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur. / In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed.

Araştırma tek yazar tarafından yürütülmüştür (Katkı Oranı: %100). / The research was conducted by one author (Author Contribution: 100%).

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır. / There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.